

U spomen Stjepanu Babiću

(Oriovac, 29. studenoga 1925. – Zagreb, 27. kolovoza 2021.)

Profesor Stjepan Babić napustio nas je u 96. godini života, u petak 27. kolovoza. Pokopan je 2. rujna na Mirogoju. Ispratila ga je obitelj, prijatelji, suradnici i brojni ožalošćeni. Oproštajnim su se govorima ožalošćenima obratili Mislav Ježić (u ime HAZU), Damir Boras (u ime Sveučilišta u Zagrebu), Miljenko Jurković (u ime Filozofskoga fakulteta u Zagrebu), Mario Grčević i Sanda Ham (u ime uredništva časopisa Jezika).

Dugovječnost je Stjepana Babića dostojna divljenja, a njegovo djelo u toj dugovječnosti dostojno je poštovanja. Nije pretjerano ako kažem da je prof. Babić cijeli svoj život posvetio očuvanju i normativnom izgrađivanju hrvatskoga jezika. Na glasu je kao žestoki polemičar i žešći zagovornik boljitka i samosvojnoga razvoja hrvatskoga jezika, a malo tko je tako snažno, srčano, uporno i bez zadržke tomu razvoju prinosio.

Stjepan Babić rođen je u Oriovcu, 29. studenoga 1925. Djetinjstvo je proveo u rodnom mjestu gdje je završio i osnovnu školu. Gimnaziju je pohađao u Slavanskom Brodu, Osijeku i Zagrebu. U Zagrebu je i maturirao 1947.

Poslije mature u Zagrebu 1947. nije se činilo da će karijera Stjepana Babića poći u znanstvenom smjeru jer je dvije godine bio činovnik, zaposlen u zagrebačkoj Visokogradnji.

Studij započinje 1949. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje upisuje Narodni jezik i književnost (A), Ruski jezik i književnost (B), Njemački jezik (C). Diplomirao je 1955. U studentsko je doba, a neko vrijeme i poslije diplomiranja, radio kao jezični savjetnik u zagrebačkom uredništvu Borbe.¹

Iste godine kada je diplomirao, na istom je fakultetu postao asistent profesoru Ljudevitu Jonkeu na katedri za hrvatski jezik. Cijeli je svoj radni vijek proveo na Filozofskom fakultetu, napredujući u zvanjima – dok-

¹ Stjepan Babić, 2011., Jezične zgone iz Borbine lektorske službe, Jezik, god. 58., br. 1., str. 17. – 20. (U tekstu se zadržava autoričin sustav navođenja bibliografskih podataka.)

torirao je 1962. s temom iz tvorbe riječi: *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*;² 1963. postaje docent, 1970. izvanredni profesor, 1975. redoviti profesor. Član suradnik HAZU postaje 1977., izvanredni član 1986., a redoviti član 1991.

Stjepan Babić bio je članom Glavnoga odbora MH, a od 1989. do 1992. bio je i potpredsjednik. Osnivač je Vijeća za normu hrvatskoga jezika i bio mu je predsjednikom. Odnosi se na Vijeće za normu hrvatskoga jezika koje je Vijeće za jezikoslovlje u Ministarstvu znanosti i tehnologije osnovalo 16. ožujka 1998. Vijeće je djelovalo do 2000. Osim predsjednika, S. Babića, članovi su mu bili: D. Brozović, S. Ham, M. Kačić, R. Katičić, T. Ladan, M. Machiedo, M. Mamić, M. Moguš, M. Samardžija, S. Težak, S. Vrljić. Tajnica je bila M. Mihaljević. Zapisnici toga Vijeća objavljeni su 2017. u *Jeziku*.³

S. Babić sudjelovao je u brojnim znanstvenim projektima, među najvažnijima je svakako projekt hrvatskoga rječnika na čijem je čelu bio od 1991. do 1995. Član je predsjedništva i do 2007. potpredsjednik Hrvatskoga filološkoga društva. Od 1993. do 1997. djelatno se bavio politikom – bio je zastupnik Županijskoga doma Sabora RH, izabran u Brodsko-posavskoj županiji. Svoje političko djelovanje iskoristio je najbolje moguće za hrvatski jezik, uz već spomenuto Vijeće za normu hrvatskoga jezika, za njegova saborskoga mandata zasnovani su Dani hrvatskoga jezika.

Dobitnikom je brojnih priznanja, odličja i nagrada: Jubilarne plakete Školske knjige, povodom 20. obljetnice poduzeća, Zagreb, 1970.; Zlatne značke Školske knjige, Zagreb, 1990.; Nagrade Bartola Kašića za značajnu znanstvenu djelatnost u oblasti društveno-humanističkih znanosti u području proučavanja hrvatskog književnog jezika, Zagreb, 1991.; Reda Danice Hrvatske s likom Ruđera Boškovića za osobite zasluge u znanosti, Zagreb, 1995.; Spomenice Domovinskoga rata za drugi djelatni način, Zagreb, 1995.; Spomenice domovinske zahvalnosti za časnu i uzornu službu za razdoblje od pet godina, Zagreb, 1995;⁴ Reda Ante Starčevića, Zagreb, 1996.; Povelje počasnoga građanina Slavenskoga Broda, Slavonski Brod, 2005.; Nagrade za životno djelo, RH, 2005.; Povelje počasnoga građanina Općine Oriovac, Oriovac, 2006., Nagrade za životno djelo Josipa i Ivana Kozarca, Vinkovci 2010.

² Stjepan Babić, 1966., *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*, Rad JAZU, knjiga 344., JAZU, Zagreb.

³ *Spisi Vijeća za normu hrvatskoga jezika*, 2017., *Jezik*, god. 64., br. 2., str. 60. – 76.; god. 64., br. 3. – 4., str. 106. – 141.

⁴ U Domovinskom je ratu Stjepan Babić radio na stvaranju hrvatskoga vojnoga nazivlja.

Djelo Stjepana Babića obasiže više od 1 000 znanstvenih i stručnih radova, osamdesetak različitih manjih osvrti i članaka, 57 književnih sastava, 32 razgovora za novine; 18 jezikoslovnih knjiga objavljenih u 47 izdanja i više od 1 000 000 primjeraka.

Jezikoslovne knjige S. Babića, kronološkim redom prema prvim izdanjima:

1. *Jezik – školski leksikon*, objavljen u 6 izdanja (Panorama, Zagreb ¹1963., ²1965. (za općeobrazovne škole), ³1966 (za ekonomske škole), ⁴1967 (za općeobrazovne škole), ⁵1967 (za medicinske škole), ⁶1967 (za škole za obrazovanje radnika).
2. *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, objavljena do sada u 16 izdanja (*Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole*, Školska knjiga, Zagreb, 1966., ²1969., ³1970., ⁴1971., ⁵1972.; *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*, ŠK, Zagreb, ⁶1973. (u Londonu je 1974. u nakladi Nove Hrvatske izašao fototipski pretisak, a izišao je i jedan pretisak londonskoga izdanja bez naznake izdavača, godine i mjesta izdanja); *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, ŠK, Zagreb, ⁷1992., ⁸1992., ⁹1994., ¹⁰1995., ¹¹1996., ¹²2000., ¹³2003., ¹⁴2004., ¹⁵2005., ¹⁶2009.), sve u suautorstvu sa Stjepkom Težakom.
3. *Hrvatski pravopis* (London, ¹1972., ²1984.; ŠK, Zagreb ¹1990., ²1994., ³1995., ⁴1996., ⁵2000., ⁶2002., ⁷2003., ⁸2004.) u suautorstvu s Milanom Mogušem i Božidarom Finkom.
4. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, objavljena u tri izdanja (JAZU – Globus, Zagreb, ¹1986, ²1991 HAZU – Globus, ³2002. HAZU – Globus).
5. *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu* (A. Pelivan, Zagreb, 1990.).
6. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika – poglavlja Zamjenice, Brojevi, Glagoli, Nepromjenljive riječi* (HAZU – Globus, Zagreb, 1991.). Autori su ostalih poglavlja – D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, S. Težak, I. Škarić.
7. *Hrvatska jezikoslovna čitanka* (Globus, Zagreb, 1990.).
8. *Tisućljetni jezik naš hrvatski* (A. Pelivan, Zagreb, 1991.).
9. *Hrvatski jučer i danas* (Školske novine, Zagreb, 1995.).
10. *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku* (MH, Zagreb, 1998.).
11. *Hrvatska jezikoslovna prenja* (Globus, Zagreb, 2001.).
12. *Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika* (MH, Slavonski Brod, 2003.).

13. *Hrvanja hrvatskoga* (ŠK, Zagreb, 2004.).
14. *Hrvatski školski pravopis* (ŠK, Zagreb, ¹2005., ²2008., ³2009., ⁴2012.), u suautorstvu s Milanom Mogušem i Sandom Ham.
15. *Temelji hrvatskomu pravopisu* (ŠK, Zagreb 2005.).
16. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika – poglavlje Morfologija* (Globus, Zagreb, 2007.), u suautorstvu sa Stjepkom Težakom. Autori su ostalih poglavlja D. Brozović i I. Škarić.
17. *Rječnik kratica* (Globus, Zagreb, 2007.) u suautorstvu s Milenom Žic Fuchs.
18. *Hrvatski jezik slavonskih pisaca* (Udruga građana Baština, Slavonski Brod, 2009.).
19. *Hrvatski pravopis* (ŠK, Zagreb, 2010., ²2011.) u suautorstvu s Milanom Mogušem.

Knjige S. Babića tek su dio njegova stvaralaštva jer nisu svi njegovi radovi obuhvaćeni u njima – budući da je autorom više od 1 000 radova, od kojih je nešto više od stotinu znanstvenih članaka, jasno je da je dobar dio tih radova ostao izvan knjiga, razasut po različitim hrvatskim i inozemnim časopisima i zbornicima. Za sada je jedina bibliografija njegovih radova na Akademijinoj mrežnoj stranici, seže do 2009. Bibliografija je razvrstana formalno (knjige, znanstveni radovi, stručni radovi, ostali radovi – razgovori o jeziku, razni radovi, književni sastavi, uredništva, suradništva, lekture), a unutar te formalne razdiobe radovi su nanizani kronološkim redom. Uz tu je bibliografiju navedena i bibliografija radova o Stjepanu Babiću.

Znanstveni i stručni radovi otkrivaju temeljne smjerove Babićeva jezikoslovnoga istraživanja, ponajprije suvremenoga jezika – tvorba riječi, morfologija, sintaksa ponajviše u okvirima sročnosti, pravopisna i općenormativna tematika, teorija književnoga jezika. Nešto je manje radova o povijesti književnoga jezika, a pretežito je riječ o suvremenijoj povijesti.

Plodna je djelatnost zabilježena i na popularizaciji struke i poticanju jezične kulture – riječ je ponajprije o jezičnom savjetodavstvu, osvrtima na pojedina jezična pitanja ili na jezična zbivanja, objavljivanim u hrvatskim novinama. S. Babić popunjavao je stalne jezične rubrike u *Vjesniku*: 60-ih godina *Razgovori o jeziku* i početkom 90-ih godina *Hrvatski jučer i danas*; *Terminološki razgovori* u *Elektrotehničaru* 80-ih godina; *Bilješke o hrvatskom jeziku* u *Hrvatskom slovu* krajem 90-ih godina; od siječnja 2001. samo je u *Fokusu* objavio gotovo 200 članaka koji su glavninom bili u stalnoj rubrici *Bilješke o hrvatskom jeziku*.

Književni rad

Iako glavnina Babićeve djelatnosti pripada jezikoslovlju, prvi mu objavljeni radovi nisu jezikoslovni nego su dvije pjesme i jedan vic. Objavio ih je u 15. godini, 1940. u *Hrvatskoj straži*: katoličkim dnevnim novinama (katoličkom dnevniku) koje izlaze od 2. srpnja 1929. do 26. siječnja 1941.

Proza je bila češća i to dvovrsna – politička satira i autobiografski zapisi pa su tako postale tri knjige, nešto pripovijesti, novela, crtica i zapisa. Ta je proza objavljivana u *Maruliću*, *Večernjem listu*, *Hrvatskom slovu*, *Berekinu*.

U knjizi *Hrvatski politički vicevi*⁵ Stjepan Babić nastavlja gdje je prije 55 godina kao petnaestogodišnjak započeo – vic objavljen u Hrvatskoj straži bio je vic o seljaku i agi, a hrvatski politički vicevi izruguju se jugoslavenskoj državi, gdje se age umjesto turbana prepoznaju po partijskim knjižicama. Viceve je S. Babić skupljao desetljećima, nije ih sam smišljao, ali kako je riječ uglavnom o vicevima koji se za vrijeme Jugoslavije nisu smjeli ni glasno izgovarati, a kamoli zapisivati, objavljeni su tek u Hrvatskoj. Knjiga je tiskana u 5 000 primjeraka što je doista mnogo za Hrvatske prilike.

Netrpeljivost prema komunizmu i njegovim nevrijednostima, Stjepan Babić ispisuje i u svom jedinom romanu – *Crvena magla*.⁶ Roman je otisnut u skromnih 600 primjeraka. Riječ je o knjizi maloga tiskarskoga formata, 160 str., 31 poglavlje. Riječ je o autobiografsko-satiričnoj prozi koja je napisana

»s izrazito političkih i psiholoških pobuda. Autor nije mogao podnositi komunistički duhovni teror pa je nastojao naći oduška da bi mogao živjeti i preživjeti.«⁷

Priča je to o nesretnom Hrvatu, Steveu Sedlačku, povratniku iz Amerike, koji se, zaveden jugoslavenskom propagandom o slobodi i komunizmu kao o sustavu mogućnosti, vraća u domovinu s nadom da će pokrenuti vlastiti posao i naravno – biva zlostavljan, ponižavan i opljačkan. Prati ga od povrataka puna srca i nade, do bankrota i zatvora. Jugoslavija je u romanu nazvana Malom Lubjankom u kojoj vlada munizam ili zemljom koja je zastrta crvenom maglom. U toj crvenoj magli Steve Sedlaček luta doista kafkijanski, a takva mu je i sudbina – život mu završava u zatvoru uz zvuke potkovanih *milicajskih* cokula u očekivanju sudskoga procesa do kojega nikada nije došlo.

⁵ Stjepan Babić, 1995., *Hrvatski politički vicevi*, Naklada Pavičić, Zagreb.

⁶ Stjepan Babić, 2000., *Crvena magla*, Privlačica, Biblioteka Mali dukat, Vinkovci.

⁷ Isto, str. 155.

Slične su tematike i *Vedre priče*,⁸ zbirka pripovijedaka koja je otisnuta u 500 primjeraka, maloga tiskarskoga formata, 100 str., 20 pripovijedaka. Iz tiska je izišla 19. lipnja 2000. Tu su sabrane satire koje je S. Babić objavljivao u dnevnim i tjednim novinama, ali u njima je i satiričnih jezikoslovnih radova. Pripovijesti su razvrstane u dvama poglavljima – *Vedrim okom na politički i društveni život* i *O jeziku s vedrije strane*. Drugo je poglavlje jezikoslovno i posve je prepoznatljivo babićevo jer se S. Babić izruguje jugoslavenskoj jezičnoj protuhrvatskoj politici i nekritičnom prihvaćanju tuđica, poglavito anglizama.

Razmišljanja o *Bogu i patnji*⁹ knjižica je proze u kojoj Stjepan Babić govori o svom doživljaju vjere i temeljnim ljudskim duhovnim stanjima – radosti i ljubavi, žalosti i boli. Neočekivano sjetna, lirska proza.

Autobiografija S. Babića ide u red njegovih književnih djela, pisao ju je godinama i objavljivao u *Maruliću*, od 1995. do 1999., pod naslovom *Na Božjim putovima*. Riječ je o 30 kraćih pripovijesti u kojima S. Babić govori o svojem djetinjstvu i školovanju, zbivanjima u Drugom svjetskom ratu i poratnim zbivanjima. Topla je to i živopisna proza, s obiljem dokumentarizma koja nije samo svjedok Babićevo života i njegova subjektivnoga doživljaja zbivanja oko sebe, nego i objektivni svjedok svoga vremena.

Ipak, književnost u Babićevu stvaralaštvu ima sporedno mjesto, jezikoslovlje je ono kojemu je Stjepan Babić posvećen, u kojemu je ostavio neizbrisivoga traga.

Od mladogramatičarstva prema strukturalizmu

Godine 1952. Stjepan Babić objavljuje svoje prve stručne radove – tri jezikoslovna rada: *Dugo očekivana knjiga*,¹⁰ *Nekoliko riječi o »Gramatici«*,¹¹ *O pisanju stranih vlastitih imena*,¹² ali i dva o književnosti, o Stjepanu Ilijaševiću i Luki Iliću.¹³

⁸ Stjepan Babić, 2000., *Vedre priče*, Ekološki glasnik, Zagreb.

⁹ Stjepan Babić, 2005., *Razmišljanja o Bogu i patnji*, Tevizija, Zagreb.

¹⁰ *Studentski list*, 4. 6. 1952, Zagreb (Prikaz Brabec-Hraste-Živkovićeve gramatike).

¹¹ *Vjesnik*, 1. 8. 1952 (5), Zagreb (Prikaz Brabec-Hraste-Živkovićeve gramatike).

¹² *Vjesnik*, 26. 8. 1952, Zagreb.

¹³ Zanimljivo je da 42 godine poslije prvih natuknica o tim književnicima, uređuje njihova izdanja – Stjepan Ilijašević, *Zimzelenke*, Privlačica, Vinkovci 1994.: izabrao pjesme i priredio ih za tisak, sastavio bibliografiju djela i literature, napisao članak Stjepan Ilijašević i Napomenu.); Luka Ilić, *Izabrana djela*, Privlačica, Vinkovci 1994.: izabrao djela, priredio ih za tisak, napisao članak Luka Ilić i Napomenu, sastavio bibliografiju djela i literature i Tumač manje poznatih riječi i kratica.

Stjepan Babić dio je svoje znanstvene naobrazbe stekao u Njemačkoj, u Münsteru gdje je 1957. studirao germanistiku. U Njemačku se vraćao, kao gostujući profesor hrvatskog jezika – u godini u kojoj je stekao doktorat znanosti, 1962., te u dvjema akademskim godinama, 1968./1969. i 1984./1985., predavao je na slavističkom institutu u Kölnu različite kolegije iz hrvatskoga jezika. Ljetni semestar 1992. predaje tvorbu riječi na sveučilištu u Münsteru. Boravci u Njemačkoj bili su višestruko znanstveno korisni, valja izdvojiti strukturalistički seminar kod profesora Seilera 1962. u Kölnu koji je Stjepan Babić studentski pohađao makar je bio gostujućim profesorom. Mlađim se naraštajima strukturalizam sam po sebi razumije, međutim u doba je Babićeva studiranja hrvatistika u nas bila mladogramatičarska, a strukturalističke su postavke tek kapale. Zbog toga važno mjesto u jezikoslovnoj naobrazbi Stjepana Babića, osim Seilerova semina, pripada zagrebačkom jezikoslovnom krugu gdje se uz Bulcsúa Lászla i mlade kolege asistente, kako sam kaže „učio strukturalizam i brusila jezikoslovna misao.“¹⁴ O visokoj znanstvenoj razni toga kruga u vrijeme Babićeva živoga sudjelovanja kaže i činjenica da mu je Radoslav Katičić bio na čelu.

Babićev je doktorat *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*¹⁵ jedna od prvih strukturalističkih monografija u nas, a svakako prva iz tvorbe riječi. Posve je sinkronijska, što je u Babićevo doktorandsko doba među starijim hrvatskim naraštajima jezikoslovaca smatrano ozbiljnom manom, a ne znanstvenom vrlinom. Osobito se to odnosi na izostavljanje ili metodološko neuključivanje dijakronije u opis. Rad je vrijedan prinos tvorbi riječi i opisu pridjeva, a svoje je mjesto našao u Babićevu kapitalnom djelu, *Tvorbi riječi*.¹⁶

Babićev je školski leksikon *Jezik* (1963.)¹⁷ prvi jezični priručnik u nas koji definira fonem, i to primjerice, u doba kada je mladogramatičarska *Maretićeva gramatika* treći put otisnuta 1963. – iste godine kada i Babićev *Leksikon* – i bila temeljnom literaturom studija hrvatskoga jezika u Zagrebu. U Babićevoj ćemo definiciji fonema prepoznati temelj mnogih drugih školskih definicija, poglavito onih udžbeničkih pa definiciju ovdje navodim – tek da bi se mogla mjeriti i odmjeriti:

¹⁴ Opširnije o radu zagrebačkoga kruga može se pročitati u Spomenici Hrvatskoga filološka društva 1950 – 1980 (1980.) u poglavlju Zagrebački lingvistički krug, str. 31. – 50.

¹⁵ Stjepan Babić, 1966., *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*, Rad JAZU, knjiga 344., JAZU, Zagreb.

¹⁶ Stjepan Babić, 1986., *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU i NZ Globus, Zagreb.

¹⁷ Stjepan Babić, 1963., *Jezik – školski leksikon*, Panorama, Zagreb.

»FONEM (od grč. Phōnē glas) funkcionalno najmanja razlikovna jezična jedinica. Služi za razlikovanje značenja, npr. Riječi *dan-ban*, *buha-muha*, *ba-uk-pauk*... razlikuju svoja značenja samo razlikom u prvim jedinicama. Svaki glas, ili preciznije, zvuk, nema te službe. Fonetika je utvrdila da se, npr. *n* u *Ana* razlikuje u izgovoru od *n* u *Anka*... ali ta dva *n* nisu u našem jeziku dva fonema...«¹⁸

Za najpoznatije srednjoškolske udžbenike Silićeve i Rosandićeve, *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, ŠK, Zagreb, 1974. i *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, ŠK, Zagreb, 1979. općenito se smatra da unose suvremeno jezikoslovlje u škole, ponajprije strukturalizam. Međutim, Babićevu leksikonu tu ipak pripada prednost. U *Predgovoru autora* (drugo izdanje, 1965., str. 7., neobrojčana) S. Babić kaže da je dio pojmova ušao »po zahtjevima nastavnih planova«, prema tomu, riječ je doista o školskom priručniku. Uz definiciju fonema, fonetike, fonologije (str. 59. – 60) pronaći ćemo i morfem, morfologiju, morfološku normu (str. 155. – 156.), strukturalizam (str. 260. – 261.), ali i osmostranu natuknicu o funkcionalnim stilovima i stilskoj normi (str. 250. – 257.). Vrijedno je napomenuti i da je tvorba riječi u leksikonu našla svoje dostojno mjesto. S. Babić donosi pregled tvorbenih načina uz obilje primjera (str. 295. – 297.) i temeljno tvorbeno nazivlje, primjerice, sufiks, sufiksacija (str. 263.), prefiks, prefiksacija (str. 193.). Vrijedno je napomenuti i da se u leksikonu govori o hrvatskom jeziku i o srpskom jeziku kao o dva zasebna jezika: *Književni jezik u Hrvata* (str. 128. – 132.), *Književni jezik u Srba* (str. 132. – 135.).

Iako je leksikon *Jezik* ponajprije školski leksikon, može se o njemu govoriti i kao o jezikoslovnom rječniku jer je takve naravi i takvoga formalnoga ustrojstva. Dobro je napomenuti da sljedeći jezikoslovni rječnik, opsežniji i obuhvatniji – Simeonov enciklopedijski,¹⁹ izlazi šest godina poslije Babićeve.

Babićevim su se leksikonom služili naraštaji, ne samo školaraca, nego i studenata pa i profesora. Jednostavan je, praktičan, jasan i jezgrovit; nema zapletanja u složene definicije, a jezikoslovno je točan i za svoje vrijeme i kroatistiku 60-ih godina suvremen. Uostalom, šest izdanja već samo po sebi govori o izvrsnoj prihvaćenosti, a prihvaćenost o jasnoći i pristupačnosti širim krugovima čitatelja. Uz dodatak suvremenijega jezikoslovnoga pojmovlja i nazivlja i usklađivanja sa suvremenom kroatističkom znažnošću, leksikon bi mogao posve dobro poslužiti i danas.

¹⁸ Isto, str. 59.

¹⁹ Rikard Simeon, 1969., Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika: hrvatskosrpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski, MH, Zagreb.

Tvorba riječi

Kada se kaže da je Stjepan Babić u hrvatskom jezikoslovlju *ostavio neizbrisivi trag* ne poseže se za frazom koja ima prigodničarsku vrijednost – kada je o Stjepanu Babiću riječ, *neizbrisivi trag* ima težinu i vjerodostojnost. Primjera radi, spomenut ću prvi Babićev ozbiljniji jezikoslovni rad koji mu je ujedno i prvi rad objavljen u Jeziku, 1954.: *Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim e*. Već je taj rad ostavio neizbrisivoga traga i to doslovce – nepostojano je *e* ušlo u *Novosadski pravopis*,²⁰ makar uz snažno protivljenje srpske strane jer je riječ o izrazitom hrvatskom jezičnom obilježju; danas je nepostojano *e* glasovna promjena koja je dijelom školskoga programa. U odnosu na ukupnu Babićevu jezikoslovnu djelatnost, riječ je naravno o sitnici, spomenuta je ovdje jer je znakovita.

Ono što je zapravo neizbrisiv trag u hrvatskom jezikoslovlju jest Babićeva tvorba riječi – tvorba i kao znanstveno područje djelatnosti i kao samostalna knjiga; Babićeva pravopisna i uopće, normativna djelatnost. Ta su dva područja, tvorba riječi i norma, najizrazitija, ali nema u kroatistici onoga što barem nije dotaknuo Stjepan Babić, kao profesor ili kao istraživač – od staroslavenskoga i jezične povijesti, preko teorije jezika, do suvremenoga hrvatskoga jezika. Tomu sveobuhvatnomu jezikoslovnomu prostoru Stjepan Babić prilazi kao istraživač i kao istraživač normativac.

Prema ocjeni suvremenika i kritike, jezikoslovno je najvrjednije Babićevo djelo *Tvorba riječi u hrvatskom jeziku* (1986.). Uz bok su joj i dva manja djela, morfologija zamjenica, brojeva, glagola i nepromjenljive riječi u Akademijinoj knjizi *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (u drugom izdanju *Glasovi i oblici hrvatskoga jezika* suautorski sa S. Težakom piše hrvatsku morfologiju) i sintaktička knjiga *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*.

U ukupnom Babićevu jezikoslovnom djelu dolaze do izražaja ponajbolja znanstvena obilježja, u navedenim trima osobito, a *Tvorba je riječi* djelo kakvo je malo koji jezikoslovac napisao, koje je kapitalno i za pojedinca i za znanost pa je *Tvorba* krupan prinos hrvatskomu jezikoslovlju i kroatistici, ali i slavistici. Kada je riječ o tvorbi i Stjepanu Babiću govori se o trojem – jedno je tvorba kao jezikoslovna znanost kojoj je Stjepan Babić posvećen cijeli svoj jezikoslovni vijek, drugo je tvorba u *Gramatici hrvatskoga jezika*, a treće je knjiga *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*.

Važno je reći da je knjiga *Tvorba riječi* u hrvatskom književnom jeziku djelo pojedinca i to u doba kada znanošću nisu vladala računala kao da-

²⁰ Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom, izradila Pravopisna komisija, 1960., MH – MS, Zagreb – Novi Sad (Novosadski pravopis).

nas, kada niste mogli “štancati” i proizvoditi metre novoga teksta pomoću »kopiraj« i »zalijepi«, nego ste morali biti strpljivi nad papirima, prepisivati i lijepiti kartice koje ćete poslije razvrstavati i opisivati. Budući da je S. Babić *Tvorbu* pisao na poprilično 400 000 primjera (oko 100 000 riječi), rad je bio dugotrajan i mukotrpan; većina mlađih uopće i ne zna kakav je to rad jer računala za njih odrade ono što je prije mjesecima trajalo – za pri-djeve je Stjepan Babić sedam mjeseci po četiri sata dnevno lijepio izreske riječi na kartice.

Poznavanje građe i bogatstvo primjera vidi se na svakoj stranici *Tvorbe*, a uz takvu je građu teško pronaći, ne samo neopisani tvorbeni tip, nego posredno neopisanu riječ.

Babićeva *Tvorba* nije prva u nas, još se 1665. u Križanićevu *Gramatičnom izkazanju ob ruskom jeziku* govori o tvorbi;²¹ teško je u 19. i 20. st. pronaći hrvatsku gramatiku koja nema dio o tvorbi. Ipak, krupna je razlika između tvorbi prije Babićeve i Babićeve – prije Babića nije se razlikovala sinkronija od dijakronije, etimologija od tvorbe, nije bilo usustavljenja (nego uglavnom tek popisa dometaka i predmetka) pa nije bilo moguće govoriti o sustavu i sustavnim pojavama u tvorbi jer nisu bile uočene.

Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku u doba je svojega izlaska bila jedina cjelovita tvorba riječi u slavenskih jezika, a to je ostala do danas. Valja naglasiti *cjelovita* jer je češko jezikoslovlje iznjedrilo tvorbu riječi, ali knjiga je višeautorska, na različitim korpusima i primjenjivane su različite metodologije. U Rusa i Poljaka postoje tvorbe riječi, ali opet bez cjelovitosti, ponajčešće je riječ o monografskim obradama pojedinih tvorbenih kategorija. Da u nas osim Babićeve *Tvorbe* druge nema, ne treba posebice ni spominjati. Međutim, u *Institutovoj je gramatici* 1978.²² objavljena cjelovita tvorba riječi autorice E. Barić, ali manje je poznato da je ta tvorba nastala prema predlošku Babićeve *Tvorbe riječi* iz VI. izdanja *Težak-Babićeve gramatike*²³ gdje je Babić tvorbu preradio i izložio prema semantičkim kategorijama. Na ovom mjestu valja upozoriti i na netočnu interpretaciju u prikazu proučavanja tvorbe riječi u 20. st. u radu B. Kune. Iako B. Kuna objektivno

²¹ Juraj Križanić, *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*, Tobolsk, 1665. (Objavljeno transkribirano latinicom: *Sabrana djela Jurja Križanića*, knjiga 2, Juraj Križanić *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*, JAZU, Zagreb, 1984.). O tvorbi u Križanića pisao je i S. Babić, *Tvorba riječi u Križanićevoj gramatici*, Križanićev doprinos slavenskoj filologiji, *Zbornik radova*, III. dio, Zagreb, 1990., str. 11. – 17.

²² Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, 1978., *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zavod za jezik Instituta za folkloristiku i filologiju, Zagreb.

²³ Naravno, suglasnost je S. Babića postojala za takav postupak pri pisanju *Institutive gramatike*.

prikazuje razvitak hrvatske jezikoslovne misli o tvorbi riječi i u tom smislu vrlo afirmativno i Babićev prinos tvorbi riječi kao i njegovu knjigu *Tvorba riječi*, ipak mu je promaknula pogrješka. Naime, B. Kuna kaže ovako:

»Na svrsishodnost i teorijsku opravdanost opisa hrvatskoga tvorbenoga sustava kojemu bi polazište bio značenjski kriterij, odnosno kategorizacija različitih tvorbenih uzoraka na temelju tvorbenoga značenja kojim se dobivaju značenjske skupine i podskupine, upozorio je S. Žepić, a prvi je takav sintetski pregled u gramatici dala Eugenija Barić.«²⁴

Ime se Eugenije Barić ovdje vezuje uz *Priručnu gramatiku hrvatskoga jezika* iz 1979. Točno da je tvorba u *Priručnoj gramatici* prikazana na temelju značenjskih skupina, ali nije točno da je u tom prva. Prvi je takav »sintetski pregled u gramatici« dao S. Babić u *Pregledu gramatike hrvatskoga književnoga jezika* 1973. U predgovoru tomu izdanju, a riječ je o 6. izdanju, autori kažu o tvorbi riječi sljedeće:

»Tvorba riječi temeljito je prerađena. Upotrijebljena je ista građa, ali je prikazana na drugi način: po semantičkim kategorijama.«²⁵

Uspoređujući tvorbu riječi u Babića 1973. i u Barićeve u *Priručnoj gramatici* 1979. pokazuje se da je opis ne samo sličan, nego isti. Primjerice, u Babića je *Tvorba imenica* uz podnaslove: *Imenice koje znače osobu*, *Tvorba etnika*, *Tvorba imenica za životinje*, *Tvorba imenica za biljke*, *Tvorba imenica za oznaku stvari*, *Tvorba mjesnih imenica*, *Tvorba mislenih imenica*, *Tvorba glagolskih imenica*, *Tvorba umanjenica*, *Tvorba uvećanica*, *Tvorba zbirnih imenica*, *Tvorba imenica odmila*, *Tvorba imenica ostalih značenjskih skupina*. U Barićeve je naslov *Tvorba imenica uz podnaslove: Imenice koje znače osobu*, *Etnici*, *Imenice za životinje*, *Imenice za biljke*, *Imenice za stvari*, *Mjesne imenice*, *Mislene imenice*, *Glagolske imenice*, *Umanjenice*, *Uvećanice*, *Imenice odmila*, *Zbirne imenice*, *Pojedinačne značenjske skupine*. Unutar tih se podnaslova, Barićeva ne odmiče od Babićeva tvorbenoga pregleda.

Babićeva je *Tvorba riječi* opsežno djelo, šestotinjak stranica na kojima se prema tvorbenim načinima, formalno, izlaže tvorba imenica, pridjeva, glagola i priloga. Iako je tvorba formalno ustrojena, unutar formalnih kategorija dane su semantičke kategorije, dok je semantizacija naglašena u tvorbi pridjeva. U uvodnom se dijelu obrazlažu osnovni pojmovi i tvorbene teorije (a to je i prvi put u nas da se na suvremeni način, i uopće, sustavno izlaže tvorbeni metodologija); radi potpunosti opisa u kazalu do-

²⁴ Branko Kuna, 2006., Proučavanje tvorbe riječi u hrvatskom jeziku tijekom 20. stoljeća, Zbornik Hrvatski jezik u 20. st., urednici Marko Samardžija i Ivo Pranjković, MH, Zagreb, str. 339.

²⁵ Stjepko Težak, Stjepan Babić, 1973., Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika, ŠK, Zagreb, str. 3.

nosi se kazalo imena, kazalo pojmova, kazalo imeničkih značenja; abecedni popis imeničkih, pridjevnih i glagolskih sufiksa; kazalo prefiksa. Navedena kazala u mnogome pomažu snalaženju u knjizi i omogućuju jednostavno pronalaženje čak i pojedinačne riječi rjeđih tvorbenih tipova, a ne samo tvorbenoga načina ili razreda.

Cijelo je djelo dobro promišljeno, iscrpno i bogato primjerima, svi su primjeri obilježeni naglascima. Na dvoglasniku je bilježen dugi naglasak i govori se o *dvoglasničkom ije* – tvorba je prvi normativni priručnik u kojemu se govori o dvoglasniku, jednosložnom izgovoru i dugim naglascima na dvoglasniku. Prva je i po tom što je tvorba glagola izložena prema novoj podjeli na vrste i razrede, podjeli koju će Stjepan Babić učvrstiti tek u trećoj knjizi *Akademijine gramatike*, pet godina poslije.

Oprimjerenje je iz hrvatskih tekstova od 1860. pa do suvremenih dana, srpski su autori izostavljeni. Ne treba zaboraviti da je *Tvorba* objavljena u vrijeme Jugoslavije, vrijeme suživota hrvatskoga i srpskoga jezika kada hrvatski jezik nije ni trebao postojati, a poglavito ne na književnojezičnoj razini – *Tvorba je riječi* u hrvatskom jeziku, na hrvatskim primjerima i s razlikovnim hrvatsko-srpskim napomenama. Naravno da je takvo isticanje posebnosti hrvatskoga jezika izazvalo različite kritike sa srpske strane, neutemeljene i rukovođene političkim i nacionalnim stavovima, a manje jezikoslovnim.²⁶

Tvorba je danas nezamjenjiva knjiga budući da je jedini sustavni prikaz hrvatske tvorbe riječi. To je knjiga koja je u okvirima svoje metodologije rekla sve što se moglo i htjelo o tvorbi reći, knjiga koju je teško nadmašiti. Osim toga, treća je to gramatika Stjepana Babića pa time on postaje najplodnijim hrvatskim autorom gramatika.

Hrvatski pravopis

Normativa djelatnost Stjepana Babića odnosi se ponajprije na suautorstvo u temeljnim jezičnim priručnicima, pravopisu i gramatici – *Hrvatskom pravopisu*, *Hrvatskom školskom pravopisu*, *Gramatici hrvatskoga jezika*. Babićev je normativni prinos u očuvanju i njegovanju hrvatskih jezičnih posebnosti, a poglavito pohrvaćivanju rashrvaćenoga, toliki da je Stjepan Babić postao istoznačnicom hrvatskih napora za hrvatskim jezikom.

²⁶ Na neke je kritike Stjepan Babić odgovarao u novinama, primjerice – *Prigovor pod svaku cijenu*, *Borba*, 23. 1. 1988. str. 2, Beograd-Zagreb. Posve neutemeljena i ispolitizirana kritika Radmila Marojevića (Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, *Južnoslavenski filolog*, god. XLIII., 1987., Beograd, str. 245. – 265.) bila je razlogom postanka znanstvenoga članka *Sinkronija i dijakronija u tvorbi riječi* koji je Stjepan Babić objavio u *Jeziku*, god. 37. god. 1989., str. 1. – 9.

Ponajprije, riječ je o pravopisnim pitanjima. Pravopis je u nas izrazito popularan, barem kada je o raspravama i medijskoj buci riječ. Zbog svojega suautorstva u *Hrvatskom pravopisu*, S. Babić često je bio u središtu pozornosti hrvatske javnosti i isto tako često u središtu burnih rasprava.²⁷

Hrvatski je pravopis do sada imao osam troautorskih izdanja (iako od 6. izdanja B. Finka više nije sudjelovao u izradbi *Pravopisa*). Izdanje iz 1994. Ministarstvo RH odobrilo je za upotrebu u školama. U tom je pravopisu S. Babić napisao dijelove: *Pismo, Glas č, Glas, ć, Glas dž, Glas đ, Dvoglasnik ie, Razgodci, Kratice, Znakovi i oznake*, u *Pravopisnom rječniku slova D – G i P – srnče*.

Hrvatski pravopis iz 2010. dvoautorsko je djelo (S. Babić, M. Moguš), najpotpuniji je, najdotjeraniji i zbog toga ponajbolji. Nije riječ o 9. izdanju znatnoga nam troautorskoga pravopisa, nego o novom autorskom djelu – zlatnom knjigom hrvatskoga pravopisa, kako su ju nazvali na predstavljanju u svibnju 2010. u Zagrebu – ne toliko zbog zlatne boje korica, nego zbog obilja koje prinosi pravopisnoj normi. To je izdanje u potpunosti usklađeno s odlukama Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika²⁸ (Vijeće, 2013.), pa je riječ o temeljnoj pravopisnoj knjizi. Udio je S. Babića sljedeći: *Uvod, Jezik i pismo, Glasovi č i ć, Glasovi dž i đ, Dvoglasnik ie, Pisanje stranih riječi, Razgodci, Pravopisni i posebni znakovi, Predgovor pravopisnomu rječniku, a u Pravopisnom rječniku slova A – G i P – Š*.

Prvo je izdanje *Hrvatskoga pravopisa* imalo sudbinu koja je uglavnom u hrvatskoj javnosti dobro poznata. Zbog političkih (ne)prilika *Hrvatski pravopis* nije mogao opstati u Jugoslaviji pa je otisnut u Londonu. Otuda mu i nadimak – *Londonac*. U *Londoncu* još nema oštih zaokreta prema hrvatskoj normativnoj tradiciji jer je tada autorima bilo važno da hrvatsku pravopisnu normu odvoje od srpske i uzmu ju u hrvatske ruke, ali ni taj ponajmanji zahvat nije mogao proći kroz sito jugoslavenskih vlasti.

Hrvatski je pravopis, uz javno odricanje hrvatskih kulturnih i znanstvenih institucija od Novosadskoga dogovora, jedno od nacionalno i jezično vrijednih naslijeđa Hrvatskoga proljeća. Zbog toga nije mogao biti objavljen u Hrvatskoj. Cijela je naklada završila u zagrebačkoj Tvornici papira.²⁹

²⁷ Stjepan Babić, Sanda Ham, Nataša Bašić, 2004. i 2005., *Pravopisni rat, Komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskom pravopisu objavljenih u 2000. i 2001.*, Jezik, god. 51, str. 92. – 115.; 130. – 153.; 181. – 191.; god. 52., str. 22. – 30.; 61. – 65.; 103. – 109.; 139. – 148.

²⁸ Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, 2013., Jezik, god. 60., br. 2. – 4., str. 41. – 160.

²⁹ Stjepan Babić, 2005., *Temelji hrvatskomu pravopisu*, ŠK, Zagreb, str. 76.

»Babić-Finka-Mogušev pravopis bio povučen iz tiskare, otisnuti primjerci bili su povučeni i uništeni, uništen je bio i sam slog. Spašeni su primjerci skrivani, policija je vršila premetačine i oduzimala ih, a već samo posjedovanje bilo je smatrano kažnjivim činom.«³⁰

Objavljen je u hrvatskom iseljeništvu u Londonu. *Londonac* se vraća tradiciji i naslijeđu hrvatskoga pravopisa prije Novosadskoga dogovora, odbacujući načela i pravopisna rješenja *Novosadskoga pravopisa*. Godinama su se Hrvati služili njime i kolao je *ispod klupa* jer javno nije bio dopušten. Službeni je pravopis i dalje bio *Novosadski*. Međutim, prema svjedočenju sudionika zbivanja oko *Londonca*, Stjepana Babića, time što je *Pravopis* objavljen u hrvatskoj emigraciji, hrvatskom je jeziku učinjena medvjeda usluga:

»Pravopis je bio tiskan u pedesetak tisuća primjeraka i u arcima čekao odobrenje, a jedan primjerak od osam stotina uvezanih, bez predgovora i uvida, Zlatko Markus odnio je u London Jakši Kušanu, uredniku Nove Hrvatske. Saznali smo za to ubrzo iza toga, a Z. Markus time se nedavno i pohvalio (Fokus, 2. 11. 2007., napomena autorice) iako nije imao čime jer je to očito učinio na inicijativu Stanka Pekeča, kapetana KOS-a. Jakša je Kušan Hrvatski pravopis oglašavao šest mjeseci i jugoslavenska je ambasada mogla nešto učiniti da se ne tiska jer se po Bernskoj konvenciji u zemljama potpisnicama ništa nije smjelo tiskati bez autorskih dopuštenja, a Jugoslavija i Britanija bile su potpisnice, ali je ambasada šutjela da postigne jedan cilj, a taj je bio da za Hrvatski pravopis hrvatska vrata budu zatvorena jer je vladalo političko pravilo: što se tiska ekstremna emigracija, ne može se tiskati u domovini, a Nova Hrvatska smatrana je ustanovom hrvatske ekstremne emigracije, kao uostalom i sve hrvatske ustanove u inozemstvu.«³¹

Kada se govori o pravopisnoj tradiciji misli se na brozovsku pravopisnu tradiciju.³² To je, naime, najbliža tradicija kojoj se hrvatski pravopis mogao vratiti bez ozbiljnijih lomova pravopisnih navika svojih korisnika i kojoj se mogao vratiti tek u samostalnoj Hrvatskoj. Riječ je o dobro poznatim trima načelnim rješenjima prema kojima ostaju *d*, *t* ispred *c*, *č* (*napitci, zadatci, domorodče...*), iza *pokrivenog r* piše se (i izgovara) *je* (*pogrješka, brježuljak, vrjedniji...*), pretežitost rastavljenoga pisanja. Najpoznatije je rastavljeno pisanje *ne ću*, ali je važno spomenuti i prijedložne sveze koje se pišu rastavljeno: *na žalost, na sreću*, a tako i sveze u frazemima: *gurnuti pod nos, go-*

³⁰ Dalibor Brozović, 2005., Prvo lice jednine, MH, Zagreb, str. 60.

³¹ Stjepan Babić, 2008., Hrvatski pravopis – vrući kesten u ministarskim rukama, Jezik, god. 55., br. 2., str. 7.

³² Ivan Broz, 1892., Hrvatski pravopis, Taj je pravopis poslije Brozove smrti nastavio izdavati Dragutin Boranić i Boranićev je pravopis u Hrvatskoj bio u upotrebi sve do 1960., do izlaska novosadskoga pravopisa. Taj pravopis normira, popularno rečeno, *ne ću, zadatci i grješnik*.

voriti u vjetar (umjesto *gurnuti podnos* i *govoriti uvjetar*). Ta su rješenja, osobito rastavljeno pisanje *ne ću* i pisanje *je* iza *pokrivenoga r*, već tridesetak godina u središtu pozornosti hrvatske javnosti.

Na temelju pravopisnih načela *Hrvatskoga pravopisa* napisan je i manji, sažetiji i školskoj praksi primjereniji pravopis, *Hrvatski školski pravopis* u kojem je suautorica uz S. Babića i M. Moguša i S. Ham. Taj je pravopis 2005. dobio preporuku Ministarstva za upotrebu u školama.

Iako je pravopis tek skup pravila o bilježenju određenoga jezika i iako oko pravopisa u uobičajenim uvjetima ne bi trebalo biti političkih rasprava i sukobljavanja, pravopisu se u Hrvatskoj pripisuju izrazita nacionalna i politička obilježja. Tomu je tako jer se hrvatski pravopis nije razvijao u uobičajenim uvjetima, nego pod političkim unitarističkim pritiskom u različitim državnim zajednicama u kojima se Hrvatska nalazila do 1991. Pritisak je bio najjači u socijalističkoj Jugoslaviji, gdje se zajedničkim *Novosadskim pravopisom* nasilno izgrađivao zajednički „štokavski“ jezik. Zbog toga je pravopisno pitanje u Hrvatskoj osobito osjetljivo, a nastojanje na hrvatskoj pravopisnoj tradiciji smatra se snažnim zalaganjem za hrvatske jezične posebnosti, ali i za hrvatstvo. Budući da je Stjepan Babić autorom pravopisa koji počivaju na hrvatskoj pravopisnoj tradiciji, u javnosti se doživljava kao borac za hrvatske jezične posebnosti i pravopisi izišli iz njegova pera smatraju se neprijeporno hrvatskima. Međutim, one političke snage koje su iznjedrile *Novosadski pravopis* i koje još uvijek čvrsto stoje uz zajednički „štokavski“ jezik, još su uvijek politički aktivne u Hrvatskoj. Zbog toga se u Hrvatskoj događa da promjena vlasti mijenja i pravopise. Prvi dolazak SDP-a na vlast 2000. već je 2001. iznjedrio ponovno Anić-Silićev pravopis u kojem se našla glavnina načela i primjera, osobito u pravopisnom rječniku, *Novosadskoga pravopisa* iz 1960. Riječ je o prvoklasnoj izdavačkoj podvali Novoga Libera i pokušaju povratka na jezični unitarizam.³³ Naime, Novi Liber izdavač je koji je 1986. objavio posljednji pravopis hrvatskosrpskoga jezika, Anić-Silićev i 2001. objavio ga je ponovno, ali pod nazivom *Hrvatski pravopis*. Istom je sadržaju dan drugi naslov. Pravopis je reklamiran kao moderni hrvatski pravopis koji »pravopisna pravila maksimalno prilagođava realnom izgovoru suvremenoga hrvatskoga govorenoga jezika...«³⁴ Široj bi javnosti ta rečenica mogla biti i privlačna, ali stručnjak zna da se pravopis ne piše za govoreni, nego za pisani jezik i da ta rečenica u stvari znači povratak na vukovsko pravilo *Piši kao što govoriš*. U to se vrijeme ugasio i rad Vijeća za normu hrvatskoga jezika, kojemu je

³³ Sanda Ham, 2001., *Pravopisna, morfo(no)loška i leksička zbrka*, *Jezik*, god. 48., str. 61. – 74.; 96. – 98.

³⁴ Vladimir Anić, Josip Silić, 2001., *Hrvatski pravopis*, NL i ŠK, Zagreb.

Stjepan Babić predsjedavao, jer SDP-ovo Ministarstvo više nije imalo potrebe za radom toga Vijeća.

Stjepan Babić u to je vrijeme vrlo oštro raspravljao o pravopisnim pitanjima i kritizirao tadašnju jezičnu politiku. U raspravu su se uključili brojni jezikoslovci i javni djelatnici, a u javnosti je nazvana pravopisnim ratom.³⁵ Udio je S. Babića u afirmaciji hrvatskih pravopisnih načela u tim raspravama doista velik.

Hrvatski se jezik normativno obnavlja i jača 2005. osnutkom novoga vijeća za hrvatski jezik, Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika s prof. Katičićem na čelu. Vijeće donosi pravopisna načela i preporučeni se pravopisi usklađuju s tim načelima. Riječ je o *Hrvatskom školskom pravopisu* Babić, Ham, Moguš, 2012. i *Hrvatskom pravopisu* Babić-Moguš, 2010. Valja napomenuti da Anić-Silićev pravopis, koji je tada izazvao pravopisni rat, nije imao ni dopuštenje ni preporuku za upotrebu.

Ponovni dolazak SDP-a na vlast 2011. odlikovao se izrazitom rušilačkom snagom. Novi SDP-ov ministar nasilno i bez razgovora ukida Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika, dokida njegove odluke. Članovi Vijeća, krunski hrvatski jezikoslovci, ponižavajuće su raspušteni iz Vijeća.³⁶ Prema želji SDP-a, ministra Ž. Jovanovića i savjetnika mu S. Goldsteina, ravnatelj Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje potiče izradbu novoga *Hrvatskoga pravopisa* (2013.). Predstavljen je kao zajedničko djelo Institutovih jezikoslovaca. Taj pravopis zanemaruje hrvatsku pravopisnu tradiciju i vraća nas zamagljivanju pravopisnih norma hrvatskoga jezika. Pravopis je pratila nezapamćena medijska promidžba i agresivno reklamiranje. U javnosti je stvorena napetost i otpor takvom postupanju, tako da SDP-ovo ministarstvo nije imalo snage pravopis odobriti za školsku upotrebu, nego ga samo preporučiti. U to se vrijeme Stjepan Babić zbog narušenoga zdravlja već povukao iz javnoga života pa je izostalo njegovo kritičko pero. Međutim, *Institutov* je *pravopis* čitao i podcrtavao sporne dijelove, osobito u pravopisnom *Rječniku*. Podcrtanoga je mnogo.

S. Babić kao pravopisac ne odriče se svojega brižnoga dokumentarizma i pozornoga doradivanja – u devet pravopisnih izdanja to je bio velik i zahtjevan posao. Dio toga posla izložio nam je S. Babić u svojoj knjizi, *Temelji Hrvatskomu pravopisu*.

³⁵ Stjepan Babić, Sanda Ham, Nataša Bašić, *Pravopisni rat*, Komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskom pravopisu objavljenih u 2000. i 2001., 2004. i 2005. *Jezik*, god. 51, str. 92. – 115.; 130. – 153.; 181. – 191.; god. 52., str. 22. – 30.; 61. – 65.; 103. – 109.; 139. – 148.

³⁶ Opširnije vidi trobroj *Jezika*, god. 60., br. 2. – 4. koji je u potpunosti i dokumentaristički posvećen radu Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika.

S. Babić autorom je više od pedeset članaka i rasprava o pravopisu, a u knjizi *Temelji hrvatskomu pravopisu* uvršteno ih je tridesetak. Riječ je o člancima koji su već objavljeni, ponajviše u *Jeziku* i *Fokusu*, a dva se članka prvi put objavljuju u knjizi.

Već i sam naslov govori o sadržaju knjige – riječ je o temeljnim teorijskim, praktičnim, povijesnim i suvremenim sastavnicama *Hrvatskoga pravopisa*. Opsežno se govori o pitanjima pokraćenoga dvoglasnika iza *pokrivenoga r* i tom je pitanju posvećena polovica knjige. To je i razumljivo budući da je *pogreška ili pogriješka* pitanje koje još uvijek raspiruje jezikoslovne strasti i nije posve normativno učvršćeno. S. Babić podastire mnoštvo podataka, kako iz suvremenih tekstova, tako i starijih, iz kojih se vidi da je pisanje *je* iza *pokrivenoga r* duboka hrvatska tradicija. Primjeri, podatci i argumenti ponajbolje govore usuprot onima koji tvrde kako su *grješnik, pogriješka, strjelica* prigodni izmišljeni politizirani oblici koji nemaju korijene u hrvatskom pravopisu. Imena takvih nisu ni navedena – izostavljeni su protivnici *Hrvatskoga pravopisa* i rasprave s njima; navedeni su samo čvrsti pravopisni temelji.

Uz to tada najaktualnije pravopisno pitanje, o knjizi se govori i o manje istaknutim pravopisnim pitanjima, ali isto tako bitnima – pisanje *d, t* ispred *c, č*, pisanju točke iza rednoga broja, pisanju *j* u osobnim imenima (*Andrea, Andreje; Tokio, Tokija, Tokijem...*), kraticama, politizaciji pravopisa i sličnim, javnosti i struci uvijek privlačnim pravopisnim temama.

Članak *Hrvatski pravopis i Novosadski dogovor* posebice je zanimljiv jer do sada nije objavljen, a i donosi neke nove činjenice koje nam nisu poznate o Novosadskom dogovoru. S. Babić dokumentirano opisuje kako je pripremanje hrvatskoga pravopisa u Hrvatskom filološkom društvu 50-ih godina ubrzalo pripremanje i ostvaraj Novosadskoga dogovora. Prema riječima S. Babića:

»Srbi su znali da se priprema novi hrvatski pravopis i kako bi ga spriječili nastojali su ubrzati svoja unitaristička nastojanja.«³⁷

Takva je uzročno-posljedična sveza dvaju pravopisa općenito manje poznata (čak i nepoznata ne samo široj javnosti, nego i užoj, stručnoj), a povijesni podatci koje S. Babić navodi dragocjeni su, poglavito za mlađe naraštaje koji o pravopisnim zbivanjima iz doba Novosadskoga dogovora mogu znati samo ono što im suvremenici toga doba ostave zapisano. U tom je smislu vrijedno i to što je S. Babić progovorio i o autorstvu *Pravopisnoga rječnika* u *Novosadskom pravopisu*, jer autor zbog političkih razloga nije naveden uz svoje djelo – Bratoljub Klaić autorom je rječnika i u hr-

³⁷ Stjepan Babić, 2005., *Temelji hrvatskomu pravopisu*, ŠK, Zagreb, str. 89.

vatskom i u srpskom dijelu. Naime, bio je autorom *Hrvatskoga pravopisa* iz 1944.

Hrvatska gramatika

Težak-Babićeva gramatika najizdavanija je naša gramatika i sa svojih je dosadašnjih 16 izdanja premašila sve gramatike u četiri stoljeća naše gramatičarske povijesti.

Gramatika se počela izdavati 1966. i do 1973., dakle u pet izdanja, nosila je naziv *hrvatskosrpski*. Poslije Hrvatskoga proljeća, autorima je bilo nezamislivo nazvati gramatiku drugačije negoli *hrvatskoga* jezika, pa je s tim imenom izdano VI. izdanje. To je prva gramatika napisana u 20. st. koja ima jednočlano, hrvatsko ime na koricama. Onda je razumljivo što se to izdanje razgrabilo: bilo je tiskano u 50 000 primjeraka, a kad je zbog (poznatih) političkih razloga povučeno s tržišta, povučeno je samo 5 000 primjeraka – ostalo se rasprodalo. Bez obzira na politička zbivanja, Školska je knjiga uspjela dobiti odobrenje da se i VII. izdanje tiska s tim imenom, ali je tada u Londonu, u nakladi Nove Hrvatske izdan pretisak VI. izdanja i tim je sudbina pripremljenoga rukopisa VII. izdanja ostala zapečaćena – ono što je tiskala Nova Hrvatska nije politički smjelo biti ponovljeno u onodobnoj Hrvatskoj, pa je VII. izdanje 19 godina čekalo povoljne političke prilike i bilo objavljeno tek u slobodnoj Hrvatskoj. U tih 19 godina *Gramatika* nije bila zaboravljena – kolala je ispod studentskih klupa³⁸ i hrvatski se učio iz hrvatske gramatike bez obzira na političke neprilike. Zbog toga se s pravom može reći da je *Gramatika* u neprekidnoj upotrebi već pola stoljeća.

U svojih je 16 izdanja *Gramatika* poboljšavana, usklađivana sa suvremenom jezikoslovnom mišlju u nas i izrasla je u pouzdanu gramatiku; gramatiku koja je premašila svoje okvire *priručnika za osnovno jezično obrazovanje* i odavna postala temeljni priručnik hrvatskoga jezika. *Gramatika* je podjednako opisna i normativna, ali zbog svoje jednostavnosti i sažetosti, ima više narav školske, negoli znanstvene gramatike.

Od prvoga do posljednjega 16. izdanja sadržaj joj je tematski ostao isti, a mijenjao se pogled na pojedine teme i način opisa tih tema.

Ponajprije, sve do VII. izdanja iz 1992. govori se ili o hrvatskosrpskom jeziku ili o hrvatskom i srpskom jeziku (u VI. izdanju s *hrvatskim* imenom), a tek od 1992. više se srpski ne spominje. Još je u I. izdanju povijest hrvatskoga jezika za svoje vrijeme opisana vrlo slobodno (premda je razdoblje

³⁸ Postoje i fototipska izdanja.

prije ilirizma kratko i nepotpuno); primjerice, Bečki je dogovor prikazan kao nebitan i bez utjecaja na hrvatski jezik, iako je u predgovoru *Novosadskoga pravopisa* postavljen kao ključni trenutak i začetak *bratstva i jedinstva naših naroda*. Takav je opis hrvatske jezične povijesti proširivan i nadograđivan, tako da u suvremenim izdanjima čitamo potpunu našu jezičnu povijest, a uz to se napominje da početke književnoga jezika valja smjestiti dublje u prošlost i od Kašićeve gramatike, sve do Šiška Menčetića i Džore Držića.

Normativna rješenja u *Težak-Babić gramatici* u svim su izdanjima bila na hrvatskom tragu i nije se previše vodilo računa o političkom, unitarističkom imperativu zbližavanja hrvatskoga i srpskoga jezika. Normirao se hrvatski jezik, na hrvatskim književnim predlošcima. Zbog toga većih normativnih pomaka ni nema u najnovijim izdanjima, ali sitnijih, ozbiljnih pomaka ipak ima. Sami autori o tom kažu u VI. izdanju:

»Pregled gramatike prikazuje hrvatski književni jezik pa je normalno da to bude istaknuto i u njegovu naslovu. Pažljivim čitateljima neće to biti velika novost jer se i u svim prijašnjim izdanjima, od 1. izdanja 1966, izričito spominjao i hrvatski književni jezik... i prikazivala se, uz neznatne iznimke, samo njegova norma...«

Ozbiljniji su se pomaci dogodili u izdanjima u suvremenoj Hrvatskoj kada se hrvatski jezik na svim razinama, u skladu s pogledima suvremene kroatističke znanosti, vraća u svoje naravne okvire. *Težak-Babićeva gramatika* u tom je prednjačila i prednjači: u sustav otvornika uključuje dvoglasnik /iel/ čime se fonološki sustav povećava za jedan fonem. Tako je normativno prihvaćeno stvarno stanje u hrvatskom jeziku i višestoljetna neprekinuta upotreba dugog dvoglasnika napokon je našla i svoju normativnu potvrdu u suvremenoj gramatici.

Treba upozoriti da *Gramatika* prati pravopisne promjene i usklađuje se s njima, a tako se mijenjaju i opisi glasovnih promjena budući da se od 9. izdanja napominje da se u pismu kadšto odstupa od jednačenja po zvučnosti i tvorbenom mjestu. Riječ je o povratku tradiciji koja normira da u pismu nepromijenjeni ostaju skupovi *ds, dš, dc, dč, dc*. U tom se smislu mijenja i opis smjenjivanje dvoglasnika (*ijelje* ispred *pokrivenoga r*) jer *Gramatika*, usklađujući se s pravopisnom normom, opisuje oblike s rje: *pogrješka, strjelica* i sl. Uglavnom, *Babić-Težakova gramatika* usklađuje se s *Hrvatskim pravopisom* u svemu pa s njim čini priručniku i normativnu cjelinu koja je izvrsno izvorište svakomu tko želi ovladati suvremenim hrvatskim književnim jezikom.

I morfološke se posebnosti hrvatskoga jezika osuvremenjuju, primjerice, normiranjem zanaglasnoga A jd.: *ju* kojemu se daje prednost ispred za-

naglasnice *je* – i tim je samo normativno prihvaćeno ono što je u upotrebi:

»Zamjenica *ona* u akuzativu ima dva nenaglašena lika: *ju* i *je*. Prednost ima lik *ju* jer je on sustavan (prema naglašenom *nju*), dok je oblik *je* preuzet iz genitiva (prema naglašenom *nje*).«

Kada je o metodologiji opisa riječ, *Težak-Babićeva je gramatika* ponajprije tradicijska. To je donekle opravdano jer je riječ više o školskoj, a manje o znanstvenoj gramatici. Tako se od fonološkoga strukturalizma (inače općeprihvaćenoga u nas) definira tek fonem, ali se naziva razlikovnim glasom. Autori smatraju da bi uvođenjem usko stručnoga nazivlja narušili jednostavnost i razumljivost izlaganja gramatičke građe. Zbog toga se metodološke promjene uvode postupno i primjereno. Sintaksa je tek dotaknuta generativnim modelom, tek toliko da bi se bolje pojasnila narav sintaktičkih odnosa (primjerice, govori se o *preoblikama* i odnosu *ishodišne* i složene rečenice, ali se atribut, apozicija i predikatni proširak ne opisuju kao rečnični dijelovi nastali preoblikom).

Gramatički se model isto tako mijenjao. Prva je ozbiljnija promjena bila u 6. izdanju kada je S. Babić, autor tvorbe riječi, s formalnoga modela tvorbe riječi prešao na semantički i taj je model ostao sve do danas. Valja još jednom napomenuti da je *Tvorba riječi* iz VI. izdanja poslužila kao predložak za *Tvorbu riječi* u *Priručnoj gramatici* – to valja posebice i istaknuti jer je manje poznato budući da *Priručna gramatika* (i njezina različita izdanja) taj podatak ne donose, a uz to ni S. Babića više nema među nama da bi se sam zalagao za svoje autorstvo.

Gramatika je sve do 2000. godine slijedila maretićevski model podjele imenica prema rodu, a od 12. izdanja, od 2000., taj je model usklađen s ostalim suvremenim gramatikama (i hrvatskom predmaretićevskom tradicijom) pa su imenice podijeljene u tri vrste prema nastavku u genitivu jednine. U istom se izdanju donosi i pregled glagolskih vrsta što je novina u odnosu na ostala izdanja.

Nazivlje se iz izdanja u izdanje pohrvaćivalo. Prvi je ozbiljniji iskorak već u izdanju iz 1992. kada se dosljedno provodi hrvatsko glasovno nazivlje (primjerice: *zatvornik, otvornik, zvonačnik, šumnik, tjesnačnik, slivenik...*). Osim toga, u *Težak-Babića* je i novina – novi su nazivi *otvornik* i *zatvornik* (sukladni nazivima *vokal* i *konsonant*) koji se odnose na tvorbeno obilježje glasona, a novina je i što se *otvornik* i *zatvornik* razlikuju od *samoglasnika* i *suglasnika*, naziva odnosećih se na ulogu glasa u riječi. To znači da su uvriježene jednakosti *vokal (otvornik) = samoglasnik* i *konsonant (zatvornik) = suglasnik* razjednačene na dobrobit struke jer je sada moguće i nazivljem razlikovati tvorbeno obilježje glasa od njegove slogotvorne uloge.

Osim novina u glasovnom nazivlju, *Težak-Babićeva se gramatika* okrenula i pohrvaćivanju rashrvaćenoga nazivlja pa je *lice, lično, bezlično* zamijenjeno *osobom, osobnim i neosobnim* u skladu s predmaretićevskom tradicijom. Sami autori za svoje 12. izdanje kažu:

»Iako smo već i u prijašnjim izdanjima nastojali gramatičku normu vratiti u predmaretićevsko stanje koliko je to opravdano, ipak nismo bili tako dosljedni kao u ovome izdanju.«

Težak-Babićeva gramatika po mnogo čem je dobra naša gramatika, a da je tomu tako pokazuje i njezinih 16 izdanja u pola stoljeća. Činjenica da joj je prvo izdanje izašlo 1966. ne umanjuje njezinu suvremenost, usuprot, Gramatika je od tada do danas napredovala, usavršavala se i usklađivala sa suvremenom jezikoslovnom misli, a poglavito suvremenim kroatističkim pogledima koji traže povratak predmaretićevskoj tradiciji gdje je to moguće i opravdano.

U velikoj *Akademijinoj gramatici, Povijesni pregled, glasovi i oblici*, S. Babić autorom je dijelova o zamjenicama, brojevima, glagolima i nepromjenljivim riječima u poglavlju *Oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Riječ je o troautorskoj, najopširnijoj i najobuhvatnijoj hrvatskoj morfologiji.

Velika Akademijina gramatika zamišljena je još 1963. na Institutu za lingvistiku u Zagrebu. Počelo se raditi od sintakse kojoj je autorom trebao bio tadašnji Institutov direktor, Lj. Jonke, a S. Babić počeo je izradbu buduće *Tvorbe riječi* projektom *Sufiksalna tvorba imenica*. Međutim rad se na gramatici uskoro prekida – što zbog nedostatka sredstava, a što zbog nepovoljnih političkih prilika. S radom se nastavilo 1968. ali u ondašnjem Institutu za jezik JAZU, a poticaj je i opet krenuo od Ljudevita Jonkea. Put je od zamisli do ostvaraja bio neobično dug – trideset godina najmanje; smjenjivali su se autori i urednici; kada su napokon prve dvije knjige i bile završene, trebalo je šest godina da iz rukopisa prijeđu u tiskanu knjigu. Ne treba smetnuti s uma da knjige nose podnaslov: *Nacrt za gramatiku* i da je taj naslov više odraz nepovoljnih političkih prilika, nego stvarnoga sadržaja knjiga. Nije riječ o nacrtu, nego o potpunim gramatikama, ali su one objavljivane u jugoslavensko doba u kojemu nije bilo jednostavno objaviti gramatiku s jednočlanim hrvatskim imenom na koricama. To se nastojalo ublažiti *nacrtom* u podnaslovu, isto kao što se jednočlano hrvatsko ime Institutove gramatike moralo ublažavati nazivom *priručna*. Sve su četiri knjige (*Uz Povijesni pregled glasove i oblike* iz 1991., tu je i Katičićeva *Sintaksa* iz 1986, Babićeva *Tvorba riječi* iz 1986., Vukušićev *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* iz 2007.) dijelom zajedničke povijesti, ali i svaka od triju knjiga ima svoju povijest.

Koncepciju je morfologiji zadao S. Pavešić pa su se poslije njegove smrti, u zadanim okvirima, posla prihvatili i morfologiju dovršili S. Težak i S. Babić, s tim da su Pavešićev i Težakov opis ujednačeniji, a Babićev opis ponešto metodološki odskače jer je djelomice utemeljen na svezi morfologije i tvorbe riječi. Međutim, to ne narušava vrsnost opisa, nego ga čini razvedenijim i zanimljivijim. U izdanju *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* iz 2007., opis je ujednačeniji, a dio o hrvatskoj morfologiji suautorski su napisali S. Babić i S. Težak.

Podjela je na glagolske vrste i razrede nova i dana na temelju drukčijih kriterija nego stara podjela, a učinak su drugačije raspoređeni glagoli unutar šest vrsta; prva se vrsta dijeli na sedam razreda, a peta na četiri. Budući da joj je autorom S. Babić, ta se podjela već nalazi u leksikonu *Jezik* 1963., ali doista najjednostavnije i najkraće moguće. Godine 1980. u 27. godištu *Jezika* S. Babić objavio je članak *O podjeli glagola na vrste*. Šest godina poslije, u *Tvorbi riječi* glagoli su opisani s obzirom na vrste i razrede novoponuđene podjele, međutim, u *Tvorbi* nije ishodištem glagolskoga opisa, nego samo metodološki okvir. U *Oblicima* je podjela ishodišna opisu glagola kao vrste riječi (osobito u opisu tvorbe glagolskih oblika), protumačena i bogato oprimjerena. Ta je podjela svoje mjesto našla i u novijim izdanjima *Težak-Babićeve gramatike*; u posljednja je četiri izdanja. Jednostavnija je to podjela od starije, a ne poznaje ni nepravilnih glagola, odnosno, nema *ostatke*, glagole koji se ne mogu svrstati ni u jednu vrstu. Učinak je novoga glagolskoga razvrstavanja i drukčiji pogled na glagole u cjelini, pa i na osobne nastavke za prezent i imperativ. Bitno je i to da nova podjela glagolima prilazi metodološki suvremenije, sinkronijski. Budući da je ista podjela u *Tvorbi riječi* istoga autora, S. Babića, moguće je dobro uskladiti morfološki i tvorbeni pogled na glagole. Novina je i pogled na priloge kao na nepromjenjive riječi – S. Babić smatra da oblici komparativa i superlativa priloga postaju od istih oblika pridjeva pa se stupnjevanje ne može smatrati priložnom kategorijom. I to je metodološka novost koju dugujemo S. Babiću.

Knjiga *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku* monografski je opis sročnosti u suvremenom jeziku. Sam autor napominje da je *Sročnost* predviđena i pisana za Akademijinu gramatiku, ali je zbog različitih okolnosti ostala izvan nje i objavljivana u *Zborniku Zagrebačke slavističke škole* i u *Jeziku*. S obzirom na to da su veći dijelovi *Sročnosti* objavljeni već sedamdesetih godina, uz sročnost se u *Katičićevoj sintaksi* upozorava bilješkom koja upućuje čitatelja da opširniji opis potraži u radovima S. Babića:

»Pri tome se usklađuje sročnost. O tom usklađivanju ovdje se ne govori dalje jer je to pitanje za ovu gramatiku dokumentirao obradio Stjepan Babić. Njegovi su prilozii objavljeni u 32. godištu časopisa ›Jezik‹.«³⁹

Tako je na sročnost upozoreno kao na sastavni gramatički dio, pa je dobro što se ona našla opširno i cjelovito opisana između korica samo jedne knjige. Opširnije se o sročnosti našlo i u Raguža, ali usporedba Babićevih radova o sročnosti i Raguževe sročnosti pokazuje da se Raguž utemeljio najvećim dijelom na Babićevu radu, ali i bez napomene o tom.⁴⁰ Tekst je *Sročnosti* i oblikovan tako da je njegova pripadnost gramatici lako prepoznatljiva – građa je pregledno izložena i razvrstana, primjeri su pretežito iz književnih djela, temeljni je pristup opisni, a normativna je preporuka rijetka i tek savjetodavna.

Izvori su i primjeri za svaki jezikoslovni opis od presudne važnosti, jednako su važni kao i opis sam – neodgovarajući izvori i primjeri obično daju i neodgovarajuće opise, a u skladu s tim i pogrešne zaključke. *Sročnost* je pisana ponajviše na izvorima iz hrvatske književnosti, primjera je iz ostalih stilova manje, a razgovorni su rijetki. Izvori su pretežito suvremeni, iako neki od njih potječu od književnika iz 19. st.

Normativna je preporuka u *Sročnosti* rijetka i tek savjetodavna, ali razložno i znanstveno utemeljena – norma raste na stvarnim primjerima, na opisu tih primjera, iz njih je prepoznatljiva i ako nije uvijek izravno izrečena. Upravo se u tom *Sročnost* razlikuje od jednoga dijela naše jezikoslovne literature, a i od načina na koje se u posljednje vrijeme pokušava oblikovati norma: u *Sročnosti* je prvo opis, a potom propis.

Brižno odabrani izvori, bogatstvo i izvornost primjera koji su antologija primjera iz hrvatskih književnoumjetničkih djela, jednostavnost, potankost i dosljednost pri opisu, argumentirana normativna preporuka – samo su jedna dobra strana *Sročnosti*, a drugu joj dobru stranu čini njezinih stotinjak stranica opisa kojemu je ponajprije mjesto u gramatici.

Časopis Jezik

Ako je S. Babić prvim radom (1954.) u *Jeziku* ostavio trag koji se i danas vidi u našoj normativnoj literaturi, onda nije teško zamisliti dubinu traga koju je za sobom u hrvatskom jeziku i kulturi ostavila Babićeva ukupna djelatnost u *Jeziku*, a poglavito uređivačka politika kojom je časopis Jezik

³⁹ Radoslav Katičić, 1986., *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, HAZU i NZ Globus, Zagreb, str. 158.

⁴⁰ Dragutin Raguž, 1997., *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb

čvrsto usmjeravao više od tri desetljeća – Stjepan Babić jedan je od najdugovječnijih časopisnih urednika u nas, polovicu je svojega stručnoga života posvetio časopisu *Jezik* koji je pod njegovim uredništvom izrastao u naš najugledniji i najčitaniji jezikoslovni časopis. U Jezikovo uredništvo ulazi 1963. (od 11. godišta), a od 1970. glavni je i odgovorni urednik. Na toj je dužnosti bio pune 34 godine, do 2005.

U prvom se broju 3. godišta *Jezika*, davne 1954., S. Babić prvi put javio u *Jeziku*,⁴¹ a do posljednjega objavljenoga rada u drugom broju 58. godišta *Jezika* 2011.⁴² na više od tisuću stranica ispisao je po prilici 450 različitih radova – izvornih, stručnih i preglednih članaka, odgovora na čitateljska pitanja, osvrti i vijesti.

Započelo je u listopadu 1963., u 11. godištu – u *Jezikovu* se impresumu uz urednička imena: Lj. Jonke, M. Hraste, pojavilo i treće: S. Babić. U prosincu 1970., s drugim brojem 18. godišta, S. Babić postaje glavnim i odgovornim urednikom. Tom je prigodom na prvoj stranici *Jezika* objavljen uvodnik S. Babića i B. Finke: *Promjena uredništva*, ali ni riječi o novom glavnom uredniku, ni slovca. Cijeli je uvodnik posvećen Lj. Jonkeu i hrvatskom podnaslovu *Jezika* – čini se da je tada, sedamdesetih godina, važnije bilo pred čitatelje izići s činjenicom da promjena glavnog urednika ne mijenja ništa u *Jezikovoj* uređivačkoj politici koju sažeto čitamo u *Jezikovu* hrvatskom podnaslovu (Uredništvo »Jezika«, 1969. – 1979.), nego isticati novoga glavnoga urednika. Prema profesoru Jonkeu, koji mu je otvorio vrata sveučilišnoga i znanstvenoga svijeta, S. Babić uvijek je govorio s dubokim poštovanjem prenoseći tako na mlađe naraštaje, na nas, svijest o potrebi poznavanja i priznavanja vlastite hrvatske tradicije, osobito jezične, i žrtve koja se prinosila njezinu očuvanju.

Sljedećih je trideset godina pokazalo da S. Babić nije ni mogao biti bolje predstavljen, nego baš smjernicama koje zadaje *Jezikov* podnaslov:

»On je Jeziku glavno obilježje i smjernica za rad. Bio je smjernica profesoru Ljudevitu Jonkeu, a bit će i novom uredništvu. Svojim ćemo snagama nastojati da Jezik zadrži ulogu koju ima u hrvatskoj jezičnoj kulturi i kulturi uopće... U jezičnoj je kulturi važno svako pa i najsitnije pitanje jer svaka utvrđena pojedinost pridonosi stabilnosti, izražajnosti i ljepoti književnoga jezika svih Hrvata.«

Postojano i bez kompromisa, pune 34 godine, S. Babić držao je *Jezik* na tom smjeru.

⁴¹ Kako je već naprijed u ovom radu rečeno, člankom: *Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim e*.

⁴² Riječ je o dvama radovima: *Hrvatski jezik u kolopletu jezikoslovnih, vremenskih i političkih prilika. Pravopisne sitnice koje prave krupne poteškoće*.

Od 1972. pa do 1975. S. Babić bio je tajni glavni urednik, “ilegalni”. Naime, partijska je organizacija Filozofskog fakulteta smatrala da S. Babić, nepartijac i hrvatski nacionalist, ne može biti na takvom mjestu kao što je uređivanje Jezika, pa se moralo prikriti njegovo uredničko mjesto – tih je godina u *Jezikovu* impresumu umjesto imena S. Babića bilo napisano ime B. Finke kao odgovornoga urednika.⁴³ Taj je korak bio samo formalan – *Jezik* i svoju obvezu prema *Jeziku* S. Babić nije napuštao, niti ju je tko drugi prihvaćao, pa je sadržajno sve bilo po starom, *Jezik* je išao naprijed, istim smjerom, redovito.

U cijeloj je *Jezikovoj* povijesti paradoksalno jedino što *Jezik* 1960./1961. nije izlazio »zbog velike zauzetosti urednika radom na Pravopisu«,⁴⁴ i to ni manje ni više nego baš radom na *Novosadskom pravopisu*. Koliko je u tom paradoksa, toliko je i znakovitosti. Prvo, *Jezik* je dijelio i dijeli sudbinu s jezikom o kojem svjedoči, uspone i padove jezikoslovne misli, pa tako i za blude. Drugo, *Jezik* nije prestao izlaziti kada su ga htjeli pokopati i zabraniti, nego tek voljom samih urednika. Osim toga, nije bila riječ o izradbi pravopisa (jer je u to vrijeme već bio i završen), nego *Jezikovi* urednici nisu olako mogli prihvatiti promjenu koja se nametnula – promjenu u nazivu jezika; od hrvatskoga imena trebalo je prijeći na hrvatsko ili srpsko, već kako je to bilo dogovoreno Novosadskim dogovorom.

Godine 1992. S. Babić pokrenuo je u *Jeziku* natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ, 2006. taj je natječaj dobio pokrovitelja, Zakladu dr. Ivana Šretera pa nagrada za nove riječi nosi Šreterovo ime.⁴⁵

Redovitost je izlaženja ono čime bi se svaki urednik poželio pohvaliti, a S. Babić to i može – u 34 godine opremio je i poslao u svijet pet brojeva godišnje, 170 ukupno, točno i redovito.

Uredništva su se izmjenjivala tijekom 34 godine Babićeva urednikovanja:⁴⁶ jedni su svoja mjesta prepuštali mlađima, drugi su odu-

⁴³ Tako je zabilježeno i u *Bibliografiji Jezika* i u *Hrvatskom leksikonu* pa je prema tim podacima S. Babić urednik *Jezika* 27 godina što je samo formalno točno, ali ne i sadržajno.

⁴⁴ Lj. Jonke, *Petnaesto godište Jezika*, *Jezik*, god. XV., str. 2. Urednici su tada bili M. Hraste, S. Babić i B. Finka, a glavni urednik Lj. Jonke.

⁴⁵ Opširnije o povijesti natječaja vidi: Sanda Ham, 2019., Natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ, *Jezik*, god. 66. br. 4. – 5., str. 165. – 173.

⁴⁶ Članovi su uredništava tijekom Babićeva urednikovanja bili B. Finka, M. Muguš, R. Katičić, Ivo Škarić, A. Šojat, M. Samardžija, M. Mamić, S. Ham, a u Uredničkom vijeću R. Katičić, S. Ham, J. Lisac, S. Vukušić, Z. Junković. O promjenama uredništva vidi: S. Babić, Stiče treći naraštaj, *Jezik*, god. 35., str. 23. – 27.; S. Babić, Promjena uredništva, *Jezik*, god. 40., str. 96.; S. Babić, Uredničko vijeće časopisa *Jezik*, god. 41., str. 127. – 128.; S. Babić, Promjena uredništva, *Jezik*, god. 47., treća omotna stranica.

stajali, jedan i ljutito napustio urednikovanje, trećima se samo ime pisalo u impresumu, a sudjelovali u uređivanju nisu nikako, četvrti su imali ove ili one razloge, samo je S. Babić uvijek imao razloga čvrsto ostati uz *Jezik*. I poslije 2005., kada je urednikovanje prepustio Sandi Ham, ostao je uz *Jezik* kao član Uredništva. Dvije godine prije smrti, od 2019., od 1. broja 66. godišta, prestao je biti djelatnim članom i postao počasnim.

Jezične rasprave i savjeti

U svezi s normom, ali ne normom kao teorijskim općejezičnim pitanjem, nego konkretnom normom hrvatskoga jezika, nadahnuti su i brojni Babićevi polemični i savjetodavni članci. Makar ih još uvijek ima razasutih po časopisima i novinama – objavljivani su u *Jeziku* (ponajviše u rubrici *Pitanja i odgovori*), *Večernjem listu*, *Vjesniku*, *Vijencu*, *Hrvatskom slovu*, *Fokusu* – većinu je prikupio u knjigama. Tako su postale knjige *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, *Tisućljetni jezik naš hrvatski*,⁴⁷ *Hrvatski jučer i danas*, *Hrvanja hrvatskoga*.

Hrvatska jezikoslovna čitanka prvi je Babićev savjetnik,⁴⁸ ali kada se uz ime S. Babića spomene pojam savjetnika, onda taj pojam treba shvatiti u najširem mogućem smislu, jer uskoga i pukoga savjetodavstva u Babićevim radovima nema. Riječ je ponajprije o temeljitom istraživanju pojedine riječi ili oblika, bogatom oprimjerenju i argumentiranju, a tek potom jezičnom savjetu. *Hrvatska jezikoslovna čitanka* objavljena u vrijeme velikih društvenih i jezičnih previranja u nas (1990. predratna je godina) pa je izvršno dočekana u javnosti jer je krčila jezične staze i bistrila mutne jezikoslovne vode. Tako u *Jezikoslovnoj čitanci* čitamo o *tisući i hiljadi*; *talasu i valu*; *juhi*, *čorbi*, *supi*; *maslacu i putru*, *duljini i dužini* – mnogim dvojbama koje su bile žive i tako bitne u predratnim i ratnim hrvatskim godinama, a i danas ih je dobro poznavati makar je *tisuća* pobijedila *hiljadu* i *juha supu* i *maslac putar*. Ipak neki su nam savjeti uvijek potrebni, kao što su oni o pisanju zareza ili mjestu zanaglasnice. U knjizi je i mnoštvo znanstvenih članaka, poglavito sintaktičkih, koji prelaze okvire jezičnoga savjetnika, a posljednje se poglavlje u knjizi i zove *Jezikoslovne studije*.

Na istom je tragu i *Hrvatski jučer i danas*⁴⁹ uz napomenu S. Težaka u *Predgovoru* da bi se knjiga mogla zvati i *Jezično rashrvaćivanje i pohrvaćivanje*.

⁴⁷ Knjiga *Tisućljetni naš hrvatski* okuplja tekstove različitih autora o hrvatskom jeziku.

⁴⁸ Riječ je o člancima objavljivanim u *Jeziku*, *Vjesniku* i časopisu *15 dana*.

⁴⁹ Riječ je o izabranim člancima koje je S. Babić objavljivao dvije i pol godine (21. ožujka 1991. – 13. studenoga 1993.) u *Vjesnikovoj* rubrici *Hrvatski jučer i danas*.

Knjiga *Hrvanja hrvatskoga* ima dvije tematske cjeline naslovljene *Hrvatski u koštacu sa srpskim*, *Hrvatski u klinču s engleskim* – podnaslovi rječito govori o sadržaju same knjige.

Koštac sa srpskim za hrvatski jezik ponajprije znači, prema Babićevim riječima iz Predgovora

»jedan od posljednjih obračuna s dvije teze:

1. da su Hrvati Srbima uzeli ili ukrali jezik, što Srbi i do danas do besviješti ponavljaju
2. da su hrvatski i srpski jedan jezik.«

Da bi se dokazalo da Hrvati nisu Srbima uzeli jezik, bitno je dokazati i to da je hrvatski književni jezik stariji od srpskoga pa S. Babić povezuje postanak hrvatskoga književnoga jezika uz pjesništvo Džore Držića. Prikazujući Babićevu knjigu, N. Bašić⁵⁰ istaknula je tu činjenicu kao nastojanje da dokaže kako hrvatski književni jezik seže mnogo dublje u prošlost nego što mu se to inače priznaje. Drugi dio knjige, *Hrvatski u klinču s engleskim*, nastavak je Babićeva oštrog istupanja protiv nepotrebnih anglizama. Taj drugi dio ima izrazitiju narav jezičnoga savjetnika.

Zalaganje protiv anglizama ponajbolje dolazi do izražaja u satiričnoj knjižici *Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika* koja je dijelom oštre rasprave s govornicima *anglokroatskoga jezika*. Riječ je o imenu koji je S. Babić nadjenuo jeziku koji čine dva jezika stopljena u jedan – hrvatski natrpan brojnim suvišnim anglizmima pretvoren tako u neki treći jezik kojemu se više ne pozna hrvatski korijen. Ironiju povećava format, naslovnica, i uopće, izgled cijele knjižice koja je posve ista kao i Matičino izdanje *Deklaracije o hrvatskome jeziku* iz 1991.

Knjiga *Hrvatska jezikoslovna prenja* ponajbolje otkriva Stjepana Babića kao polemičara. Sabrani polemični članci nisu nikakva rijetkost i neobičnost u našem jezikoslovlju. Primjerice, imaju ih A. Veber, V. Jagić, I. Pranjeković, a *Hrvatskim jezikoslovnim prenjima* svoju je knjigu polemičnih članaka dobio i S. Babić. U knjizi su sabrane ponajviše autorove već objavljene polemike, ali podosta je i novoga, neobjavljivanoga, a poglavito komentara uz pojedine osobe ili polemike. Knjiga obasiže više od tri stotine stranica i kako autor spominje, upleće ili se okrzava o najmanje dvjestotinjak imena našega suvremenoga javnoga života, tako da je širina polemika i brojnost polemičara vidljiva i po samim tim brojkama.

Polemike su složene u poglavlja prema tematskim cjelinama: *Prenja s vršnjacima*, *Prenja s mladima*, *Genitiv posvojni kao predmet prenja*, *Prenja o anglizmima*, *O Stjepanu Babiću političkim očima*.

⁵⁰ Nataša Bašić, 2005., *Hrvanja hrvatskoga*, Jezik, god. 52., br. 3., str. 113. – 118.

Zanimljivo je pripomenuti o grafičkoj opremi knjige jer su ilustracije znakovite i u tijesnoj su vezi sa sadržajem *Hrvatskih jezikoslovnih prenja* – na ovitku je Meštrovićeva *Studija za Domagojeve strijelce*; uz *Prenja s vršnjacima* Vežino je ulje na platnu – Prvi ugovor o miru koji su sklopili hetitski kralj Hattusilis III. i egipatski faraon Ramses II; stranice prije poglavlja *Prenja s mlađima* (koje govori o sukobu naraštaja) oslikane su reprodukcijom ulja na platnu znakovita imena – *Put planetarne tolerancije* i brončanom skulpturom – *Don Quijote*; nekoliko je Araličinih starohrvatskih vojnika – oštri strijelac, slavonski husar, konjički časnik iz Tridesetogodišnjega rata; nekoliko je horoskopskih strijelaca razasuto po različitim stranicama. Dakle – ratnici i strijele, među njima jedan Don Quijote i nekoliko slika pomirbe, a sve u skladu s autorovim uvodnim riječima i emotivnim nabojem cijele knjige:

»žalosno je što smo nakon stjecanja potpune hrvatske političke i državne slobode morali međusobno voditi *nepotrebne* polemike... Koliko god bile zanimljive, ipak su donijele veći gubitak vremena i energije od koristi. Štetnost je takvih jezičnih prenja u tome što nestručnjaci i stručnjaci nejezikoslovci unose u njih nepotrebnu žestinu i jalovu tvrdoglavost pa ne odustaju ni onda kad je očito da su bitku izgubili. Još su štetnija nepotrebna prenja među samim jezikoslovcima. Oslobodili smo se Ivića i ivičevaca, a sada njihovo mjesto zauzimaju neki naši jezikoslovci.«

Babićeva se knjiga razlikuje od sličnih i poznatih nam knjiga polemika po tom što nije riječ o pukoj zbirci autorovih već objavljivanih članaka koja pokazuje samo autorovu stranu medalje, nego je riječ o tom da autor polemici pristupa dvosmjerno i dvoumno: jedan su smjer i jedan um njegovih članci, a drugi su smjer i drugi um članci njegovih supolemičara koje neštedimice navodi, ali isto im se tako i neštedimice suprotstavlja. Čitatelju je ostavljeno dovoljno prostora za oblikovanje vlastitoga mišljenja i odvagivanje Babićevih i Babiću oprječnih stavova jer u knjizi riječ protivnikova nije zaglušena, nego je navedena ravnopravno s autorovom riječju:

»Ja sam u polemici obično navodio dosta supolemičareva teksta da se jasno vidi što osporavatelj zastupa, a ako to nije dovoljno, u knjigu je unesen karakterističan odlomak, koliko je najnužnije potrebno.«

Hrvatska jezikoslovna prenja knjiga je polemika o polemikama i po tom je posebna i različita od sličnih koje već imamo.

Iako je knjiga za tisak dovršena u siječnju 1998., pa u njoj nema posljednjih Babićevih polemičnih godina, ipak nije izgubila na aktualnosti – ono o čem se polemiziralo oko *Hrvatskoga pravopisa* sredinom devedesetih godina, danas je jednako živo (ako ne i življe), poplava anglizama još uvijek traje; hrvatsko ime hrvatskoga jezika, ma koliko god se apsurdnim činilo,

za pojedine je jezikoslovce još uvijek upitnim, a za druge je znak jezičnoga čistunskoga pretjerivanja; genitiv posvojni još uvijek uzbunjuje jezikoslovne duhove; jezik i politika i dalje su ruku pod ruku. Pet je to središnjih niti kojima su upletena *Hrvatska jezikoslovna prenja*, a kako su to niti koje pletu hrvatsku jezikoslovnu pozornicu već desetljećima, čitatelj s pravom može zapitati – zašto godinama polemizirati o istim stvarima, zašto uvijek zapinjemo o isto trnje? Svi su odgovori u knjizi, samo valja pažljivo čitati i biti spreman na razmišljanje bez predrasuda i promišljanje bez unaprijed zadanoga *za* i *protiv*. Autor razloge svojoj knjizi vidi u sljedećem:

»Može se postaviti pitanje, kakva je korist sada iznositi takve članke i podgrijavati stara prenja? Uvjerio sam se da drugoga puta do istine i njezine pobjede nema. Svima bi moglo biti korisno ako shvate da moraju misliti i na povijesnu sliku koju iza sebe ostavljaju. Mnogi u žaru prenja zaboravljaju da sve što jednom objave, ostaje neizbrisivo... Objavljeno ostaje za objektivnu povijest zauvijek. Kad bi to imali na umu mnogi bi se drukčije vladali.«

Koliko povijest može biti neumoljiva ponajbolje pokazuje naše današnje čitanje polemika 19. st. – nekada dobrodošla polemična riječ jugoslavenski usmjerenih hrvatskih vukovaca, graditelja hrvatskosrpskoga jezika, danas je neprihvatljiva, a njihovi uspjeseni stavovi – koliko sramotni, toliko i smiješni. Ništa drukčije nije ni u Babićevoj knjizi – već je sada neprihvatljivih, smiješnih, a i sramotnih mišljenja (poglavito onih iznesenih u poglavlju *O Stjepanu Babiću političkim očima*) Babićevih supolemičara koji su i danas na jezikoslovnoj pozornici, a svoje sudove nisu izrekli prije stotinu godina, nego tek prije kojega desetljeća. Povijest je brža nego što nam se može činiti.

Prema svojim je supolemičarima S. Babić jednako oštar koliko su i oni prema njemu, kako sam kaže. Budući da je vodio polemike s osobama (ali ne protiv njih, nego protiv njihovih mišljenja), S. Babić piše i o njihovim osobnim razlozima koji su mogli pokrenuti polemiku – bez dlake na jeziku opisuje prostor iza polemične pozornice, onaj prostor koji čitatelju izvan jezikoslovnih krugova obično ostaje nepoznatim jer čitatelj prateći polemiku vidi tek sukob mišljenja iz kojega se onda naslućuje i sukob osoba. Da može biti i obrnuto, da iza polemike stoji sukob osoba iz kojega se rađa i sukob mišljenja S. Babić nedvosmisleno i jasno kaže opširno govoreći o svojim supolemičarima, raskrinkavajući njihove motive koji nisu uvijek jezikoslovni.

I napokon, ono zbog čega su polemike korisne i autorima i pozornim čitateljima – brušenje mišljenja, nove činjenice i argumentacija, a u Hrvatskim je jezikoslovnim prenjama toliko građe da knjiga može poslužiti i kao

koristan jezikoslovni priručnik. Na jednom su mjestu sabrana pitanja i odgovori o posvojnomo genitivu, anglicizmima i pitanjima tuđica u hrvatskom rječniku, računalnom nazivlju, općenitim pitanjima nazivoslovlja, rječničkim i gramatičkim odnosima srpskoga i hrvatskoga jezika, pravopisna pitanja.

Kada je o polemici riječ, u povijesti je hrvatskoga jezikoslovlja Stjepanu Babiću ravan tek Adolfo Veber Tkalčević čiji su polemični spisi u obranu hrvatskih jezičnih posebnosti i danas vrelo jezičnih, a osobito jezično-povijesnih podataka.

Povijest hrvatskoga jezika

S. Babić nije jezični povjesničar, naprotiv, područje je njegova jezikoslovnoga zanimanja ponajprije suvremeni jezik. Ipak, ni jezična povijest nije ostala izvan dohvata njegova pera i to uglavnom u opisima jezika starijih hrvatskih pisaca, a te je radove, koji su godinama nastajali, sabrao 2009. u knjigu *Hrvatski jezik slavonskih pisaca*. Kako sam kaže, uglavnom je riječ o radovima koji su nastajali prigodno – za znanstvene skupove o slavonskim književnicima. Riječ je o jeziku i/ili radu Ivana Velikanovića, Grge Čevapovića, Marijana Jaića, Relkovićeve, Stjepana Marijanovića, Stjepana Ilijaševića, Luke Ilića, Petra Preradovića, Huga Badalića, Franca Gundruma Oriovčanina, Ivane Brlić Mažuranić, Dragutina Tadijanovića, Dionizija Švagelja, Tome Maretića, Stjepana Ivšića; riječ je o vrijednim prinosima koji iskrivljene poglede na hrvatski jezik uglavljaju u nove, valjane okvire. Poglavito se to odnosi na jezik hrvatskih književnika iz 19. st. jer je njihov jezik i pogrešno tumačen i opisivan, a radi pogrešnih shvaćanja i krivotvoren u izdanjima u 20. st., pa se S. Babić vrlo oštro zalaže da se ti književnici objavljuju u suvremenim izdanjima u jezičnom obliku u kojem su nastali, bez promjena i krivotvorina.

Kada je povijest hrvatskoga jezika u pitanju, valja izdvojiti i misao S. Babića za koju se zalaže već desetljećima, a koja još uvijek nije u potpunosti prihvaćena. Riječ je o počecima hrvatskoga književnoga jezika. S. Babić smatra da početke književnoga hrvatskoga jezika treba smjestiti mnogo dublje u povijest negoli je to sada, pozivajući se na Kašićev *Ritual rimski*⁵¹ koji je u Hrvatskoj služio kao službena liturgijska knjiga tri stoljeća – otisnut je 1640., a upotrebljavao se do 1929. – S. Babić poziva se na štokavsku književnojezičnu stilizaciju kojoj se mora priznati vrijednost i uporabnost književnoga jezika. Dodajući uz to i pjesnike Šiška Menčetića i Džoru

⁵¹ Stjepan Babić, 1990., *Jezik Rituala rimskog – važna sastavnica u razvoju hrvatskoga književnog jezika*, *Filologija*, br. 18, str. 75. – 81.

Držića koji krajem 15. st. pišu štokavski, S. Babić početak hrvatskoga književnoga jezika smješta u 15. st., smatrajući da u *Ranjininu zborniku* počinje hrvatski književni jezik.⁵² U prilog tomu da granicu hrvatskoga književnoga jezika valja pomaknuti stotinu godina dublje negoli danas, idu i Katičićeve rasprave⁵³ osobito u radovima o Bartolu Kašiću i prvoj hrvatskoj gramatici gdje Katičić kaže da bi početke književnoga jezika trebalo smjestiti barem uz *Kašićevu gramatiku*.

Ta je Babićeva misao doista vrijedna pozornosti i ne treba ju zanemariti.

Stjepan je Babić u hrvatsku povijest utisnuo trag žestokoga normativca i još uže – pravopisca. Naravno, norme nema bez prethodnoga opisa i znanstvenoga promišljanja jezika pa normativnost ne isključuje znanstvenost, nego pred normativca postavlja još i krupan zahtjev praktičnoga pojednostavljivanja i prilagodbe znanstvenih zaključaka širokom krugu korisnika. Danas u hrvatskom jezikoslovlju nitko nije u tom spretniji i uspješniji od Stjepana Babića. Ipak, čini se da pravopisna, praktičarska slava ne može nadmašiti znanstvenu – kada je Hrvatski pravopis u pitanju, moguće je uspoređivati jer postoji nekoliko pravopisa, bez obzira koji su, kakvi i kada su postali. Međutim, kada je o tvorbi riječ – nije moguće uspoređivati jer ne postoji više tvorba i mora se započeti od Babićeva naslijeđa jer drugoga nema. A to je teško i nadmašiti.

Trebat će nam mnogo truda i rada da bismo pokušali nadoknaditi sve što smo izgubili Profesorovim odlaskom.

Sanda Ham

⁵² Stjepko Težak, Stjepan Babić, ¹²2000., Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, ŠK, Zagreb, str. 13.

⁵³ Radoslav Katičić, 1999. Na kroatističkim raskrižjima, HS, Zagreb.